

[DISCUSSION OF QIRA'AT IN TAFSIR *JAMI' AL-BAYAN A'N TA'WIL AY AL-QURAN*:
IMAM AL-TABARI'S EVALUATION ON SURAH AL-FATIHAH]

PERBAHASAN ILMU QIRA'AT DALAM TAFSIR *JAMI' AL-BAYAN A'N TA'WIL AY AL-QURAN*:
PENILAIAN IMAM AL-TABARI TERHADAP SURAH AL-FATIHAH

IBRAHIM MOHD SOBKI¹
YUSHARINA YUSOF²

¹Universiti Teknologi MARA Pahang, 26400 Bandar Tun Razak Jengka, Pahang, MALAYSIA.
Email: ibrahim.sobki@uitm.edu.my

Received: 4 August 2021

Accepted: 15 August 2021

Published: 1 December 2021

Abstract

Qira'at is an important knowledge in understanding the verses of the Quran. Some verses of the Quran have a different types of qira'at in explaining the meaning which proves that the Quran is a miracle revealed by Allah SWT and not a creation of creatures. This situation allows scholars to see the privilege of qira'at that be able to preserve the Quran from any elements that can be distorted by irresponsible parties. Thus, this paper discusses in detail the debate of imam al-Tabari on his assessment of surah al-Fatihah. The discussion of the study involves the definition and terms of qira'at, the background of imam al-Tabari and the methodology of imam al-Tabari in the tafsir of Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay al-Quran. The discussion also focuses on the evaluation of imam al-Tabari in surah al-Fatihah based on the description related to qira'at. The results show that Imam al-Tabari is always consistent in discussing the differences between qira'at based on the conditions and pillars of qira'at while not leaving his argument based on the source of al-ma'thur.

Keywords: *Qira'at, imam al-Tabari, surah al-Fatihah.*

Abstrak

Qira'at adalah ilmu yang penting dalam memahami ayat Al-Quran. Sebahagian ayat Al-Quran mempunyai jenis qira'at yang berbeza dalam menjelaskan makna yang membuktikan bahawa Al-Quran adalah mukjizat yang diturunkan oleh Allah SWT dan bukan ciptaan makhluk. Keadaan ini membolehkan para ilmuwan melihat keistimewaan ilmu qira'at yang dapat memelihara Al-Quran daripada sebarang unsur yang boleh diselewengkan oleh pihak yang tidak bertanggungjawab. Justeru, tulisan ini membincangkan secara terperinci berkenaan perbahasan imam al-Tabari tentang penilaian beliau dalam surah al-Fatihah. Perbincangan kajian melibatkan definisi dan syarat qira'at, kemudian diikuti dengan perbincangan mengenai latar belakang imam al-Tabari yang merangkumi sejarah pengetahuan dan sumbangan yang diberikan olehnya dan juga metodologi imam al-Tabari

dalam tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay al-Quran*. Kajian turut memfokuskan kepada penilaian imam al-Tabari dalam surah al-Fatihah berdasarkan huraian berkaitan ilmu qira'at. Hasil kajian menunjukkan imam al-Tabari sentiasa konsisten dalam membahaskan wajah perbezaan qira'at berdasarkan kepada syarat dan rukun qira'at di samping tidak meninggalkan hujah beliau berpandukan kepada sumber *al-ma'thur*.

Kata kunci: Qira'at, imam al-Tabari, surah al-Fatihah.

PENDAHULUAN

Dalam pentafsiran Al-Quran, antara elemen penting yang menjadi tonggak kepada para mufassir dalam mentafsirkan ayat Al-Quran ialah perbincangan tentang wajah qira'at. Dalam perbincangan ilmu qira'at, qira'at boleh dibahagikan kepada tiga kategori iaitu *qira'at mutawatir*, *qira'at ahad* dan *qira'at syadz* (Al-Suyuti 2000). Perbincangan ulama-ulama berkenaan ilmu qira'at sangat luas dan kebanyakan ahli tafsir akan mentafsirkan Al-Quran berdasarkan wajah-wajah qira'at yang berkaitan. Setiap perbincangan yang melibatkan ilmu qira'at perlu dijelaskan dengan terperinci agar ianya dapat difahami dan diketahui dengan baik oleh para pembaca bagi mengelakkan berlaku kekeliruan dan kesalahfahaman pembaca tentang kategori qira'at tersebut.

DEFINISI QIRA'AT

Qira'at adalah jamak *qira'ah* yang berasal daripada kata perbuatan *qara'a* yang membawa maksud baca. Jadi perkataan *qira'ah* membawa maksud bacaan dan qira'at membawa maksud bacaan-bacaan. Orang yang membaca Al-Quran dikenali dengan istilah qari dan Al-Quran pula membawa maksud sesuatu yang dibaca (Al-Fairuz Abadi 1998).

Dari sudut istilah pula, pelbagai istilah telah dikemukakan oleh para ulama antaranya Abdul Fatah al-Qadhi (2004) telah memberikan maksud qira'at ialah suatu ilmu yang membicarakan tentangnya cara menyebutkan kalimah-kalimah Al-Quran, dan cara menunaikannya secara *ittifaq* (bersepakat) dan juga *ikhtilaf* (berbeza) dengan menyandarkan setiap wajah bacaan kepada mereka yang membawanya (perawi).

Manakala Ibnu al-Jazari (1999) pula memberikan maksud qira'at ialah suatu ilmu yang membincangkan cara menunaikan kalimah-kalimah Al-Quran serta perbezaannya yang disandarkan kepada pembawanya (perawi). Kemudian al-Zarkasyi (2001) menyatakan maksud qira'at ialah perbezaan lafaz-lafaz wahyu yang disebutkan pada penulisan huruf, atau cara menyebutnya sama ada nipisnya, tebalnya dan selain dari keduanya.

Takrifan dan istilah yang telah dikemukakan oleh para ulama, dapat difahami bahawa qira'at adalah sesuatu bacaan atau wahyu yang telah ditetapkan oleh Allah SWT dan telah diriwayatkan oleh Rasulullah SAW kepada para sahabat sehingga sampainya riwayat tersebut kepada umat islam dalam keadaan wahyu tersebut mempunyai kaedah dan cara yang tertentu untuk membaca dan menyebutnya. Oleh kerana itu, adalah menjadi tanggungjawab umat Islam untuk menjaga wahyu Allah SWT supaya ia dapat dipelihara dan tidak menjadi sesuatu yang terancam dari sudut kemuliaannya.

SEJARAH DAN LATARBELAKANG IMAM AL-TABARI

Biografi Ringkas Imam Al-Tabari

Menurut Ibn Al-Khallikan (T.T) nama imam al-Tabari yang sebenar ialah Abu Ja'far Muhammad bin Jarir bin Yazid bin Khalid al-Tabari. Namun demikian, ada sebahagian ulama yang menyatakan namanya adalah Muhammad bin Jarir bin Yazid bin Kathir bin Ghalib (Al-Rumi 1993). Tetapi, yang paling rajih di kalangan ulama mereka menyebut nama penuh beliau ialah Muhammad bin Jarir bin Yazid bin Kathir bin Ghalib. Imam al-Tabari juga dikenali dengan gelaran Abu Ja'far (Al-Zuhaili 1999).

Mengikut catatan, beliau telah dilahirkan pada tahun dua ratus dua puluh empat (224 H) di Amul, Tabristan, salah satu kawasan yang terletak di Azerbaijan. Dan nama panggilan imam al-Tabari telah dinisbahkan kepada nama tempat kelahirannya iaitu Tabristan (Al-Zahabi 2004). Al-Rumi (1993) pula menjelaskan bahawa imam al-Tabari dilahirkan pada tahun dua ratus dua puluh empat (224 H) atau awal tahun dua ratus dua puluh lima (225 H).

Imam al-Tabari masyhur kerana telah menghasilkan sebuah kitab tafsir yang tersangat ulung iaitu *Jami' al-Bayan fi Ta'wil Ay al-Quran* dan juga sebuah kitab sejarah yang terkenal iaitu *Tarikh al-Umam wa al-Muluk* atau dikenali juga dengan nama *Tarikh al-Tabari*. Al-Zahabi (T.T) meyakini beliau telah digelar sebagai bapa ataupun perintis kepada kitab tafsir dan juga kitab tarikh al-Islam. Beliau juga terkenal sebagai seorang yang pakar dalam pelbagai bidang keilmuan, antaranya dalam bidang tafsir, hadith, fiqh, usul fiqh dan banyak lagi.

Imam al-Tabari telah disebutkan wafat pada tahun tiga ratus sepuluh (310 H). Beliau meninggal dunia pada hari Sabtu pada waktu malam, empat hari terakhir bulan syawal dan dikebumikan pada keesokan harinya iaitu pada hari Ahad di Dar Barhabah Ya'qub (al-Khatib al-Baghdadi 1997). Mengikut riwayat yang lain ada menyebut bahawa umur imam al-Tabari ketika meninggal adalah lapan puluh enam tahun (Al-Rumi 1993).

Perjalanan Ilmu Imam Al-Tabari

Imam al-Tabari adalah seorang tokoh yang sangat cecal dalam kehidupannya. Ketika mana beliau bermusafir mencari ilmu pengetahuan, beliau terlebih dahulu menghafaz Al-Quran dan beliau telah memohon keizinan daripada ayahnya untuk bermusafir dalam perjalanan menuntut ilmu (Al-Zahabi 2004). Umur imam al-Tabari juga ketika mana memulakan perjalanan menuntut ilmu adalah seawal dua belas tahun (Al-Zahabi T.T).

Imam Al-Tabari dibesarkan di sebuah rumah yang penuh dengan kemuliaan dan peradaban. Keluarganya sangat mementingkan tarbiah daripada peringkat permulaan lagi. Beliau mendapat asas ilmu pengetahuan dan adab-adab keagamaan secara langsung daripada ayahnya. Beliau telah dididik dan diasuh berada di masjid-masjid dan ma'had-ma'had Al-Quran di sekitar kampungnya di Amul, sehinggalah beliau telah menghafaz Al-Quran pada umurnya tujuh tahun, mengetahui dan menguasai segala hukum tajwid Al-Quran serta menjadi imam

kepada masyarakat ketika umur lapan tahun dan menulis hadis ketika umur sembilan tahun (Al-Zuhaili 1999).

Perjalanan ilmu imam al-Tabari meliputi banyak kawasan dan tempat. Antara kawasan yang pernah disinggahi dan dilawati oleh imam al-Tabari dalam penjelajahan ilmu adalah Iraq, Syam, Mesir dan banyak lagi. Setiap kawasan yang telah beliau lawati dalam pengembaraan ilmu, beliau juga berkesempatan untuk berjumpa dan bertalaqqi dengan pelbagai ulama (Al-Daudi 1994). Sepanjang perjalanan imam al-Tabari mencari ilmu pengetahuan, banyak ujian dan halangan yang telah dilaluinya termasuklah masalah kewangan. Walaubagaimanapun, orang ramai telah memberi bantuan kepada beliau ketika beliau berada di negeri-negeri yang beliau lawati sehingga pernah pada suatu ketika beliau terpaksa menjual pakaiannya sendiri untuk meneruskan kehidupan dalam perjalanannya (Al-Zahabi 2004).

Antara guru-guru yang pernah mengajar imam al-Tabari Al-Quran ialah A'li al-A'bbas bin al-Walid bin Yazid di Beirut, Yunus bin A'bd al-A'la, Sulaiman bin A'bd al-Rahman bin Hamid bin Khalad di Mesir dan ramai lagi. Di samping itu beliau juga ada meriwayatkan Al-Quran secara memperdengarkan bacaan daripada Abi Kuraib Muhammad bin al-A'la dan Ahmad bin Yusuf al-Taghlabiy (Ibn al-Jazari 1982). Beliau juga ada bertemu dan menuntut ilmu dengan Ahmad bin Mani' dan Hannad bin Sura (Al-Suyuti 2010).

Manakala antara murid yang pernah menuntut ilmu dengan imam al-Tabari ialah Abu Syua'ib A'bdullah bin al-Hasan bin Ahmad bin Abi Syua'ib al-Harrani Abu A'mru Muhammad bin Ahmad bin Hamdan al-Naisaburi, Abu al-Hasan A'li bin A'laan al-Hafiz al-Harrani, Abu al-Tayyib A'bd al-Ghaffar bin U'baidillah bin al-Sari al-Husaiyi, Abu al-Qasim Sulaiman bin Ahmad bin Ayyub al-Thabrani dan ramai lagi (Al-Subki 1999). Al-Suyuti (2010) menerangkan bahawa Ahmad bin Kamil juga pernah meriwayatkan sesuatu daripada imam al-Tabari.

Al-Zahabi (2004) pula menambah bahawa terdapat juga murid-murid lain yang pernah meriwayatkan ilmu daripadanya iaitu Abu Syuib Abdullah bin al-Hasan al-Harrani, Abu al-Qasim al-Thabrani, Ahmad bin Kamil al-Qadhi, Abu Bakar al-Syafie, Abu Ahmad bin A'di, Mukhallad bin Ja'far al-Baquruji, Al-Qadhi Abu Muhammad bin Zabr, Ahmad bin al-Qasim al-Khasshab, Abu A'mru Muhammad bin Ahmad bin Hamdan, Abu Ja'far Ahmad bin Ali al-Katib, Abd al-Ghaffar bin Ubaidillah al-Hudhaini, Abu al-Mufaddhal Muhammad bin Abdullah al-Syaibani, al-Ma'la bin Said dan ramai lagi.

Sumbangan Keilmuan Imam Al-Tabari

Imam al-Tabari adalah seorang yang sangat cemerlang dan hebat dalam pelbagai bidang ilmu pengetahuan. Di antara bidang ilmu yang menyerlahkan kehebatan imam al-Tabari adalah ilmu qira'at, ilmu tafsir, ilmu hadis dan juga ilmu fiqh (Al-Zahabi T.T). Imam al-Tabari telah memberi sumbangan keilmuan dengan menghasilkan pelbagai karya ilmiah yang sangat bagus dan menarik dalam pelbagai bidang dan sekaligus menunjukkan keluasan ilmunya dan banyaknya kelebihan yang dimilikinya (Ibn Al-Khallikan T.T).

Namun begitu, kebanyakan kitab karangan imam al-Tabari dikatakan telah hilang sejak dahulu lagi dan tidak ada sesiapa yang telah menulisnya semula atau menyalinnya kembali

kecuali hanya dua buah kitab karangan sahaja yang masih kekal sehingga ke hari ini iaitu kitab tafsir dan kitab tarikh (Al-Zahabi T.T).

Antara sumbangan karangan ilmiah daripada imam al-Tabari adalah seperti:

- 1) Kitab tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay Al-Quran*
- 2) Kitab tarikh bertajuk *Tarikh Al-Rusul Wal Muluk*
- 3) Kitab qira'at bertajuk *Kitab al-Qira'at Wa Tanzil al-Quran*

Di samping itu banyak lagi kitab-kitab karangan imam al-Tabari yang telah dihasilkan, tetapi tidak semuanya kekal dan wujud. Namun dikatakan karangan tersebut berjumlah tiga puluh buah kitab atau lebih dari pelbagai bidang keilmuan (Al-Zuhaili 1999).

Selain itu, al-Zahabi (T.T) pernah menjelaskan kenyataan daripada Syeikh Abu Ishaq al-Syairazi yang pernah menyebut bahawa para mujtahid pernah menyebut tentang sumbangan beliau dalam memelopori mazhab fiqh. Kata mereka “Imam al-Tabari mempunyai mazhab yang dikenali ramai, dan ahli-ahlinya mendakwa mazhabnya dipanggil dengan al-Jaririyah tetapi mazhab yang diasaskan olehnya seperti apa yang boleh dilihat, selepas melalui pelbagai penelitian yang panjang, didapati ramai yang telah menjadi pengikutnya, dan tidak berkekalan mazhab imam al-Tabari seperti mana mazhab-mazhab kaum muslimin yang lain, dan telah terzahir sebelum ini bahawa imam al-Tabari mencapai taraf mujtahid dan bermazhab dengan mazhab al-Syafi'e”.

Al-Suyuti (2010) pula menjelaskan bahawa imam al-Tabari mempunyai mazhab yang telah dipilihnya sendiri dan beliau telah memperelokkannya serta berhajat kepadanya. Imam al-Tabari pada peringkat awal merupakan pengikut mazhab al-Syafi'e, tetapi kemudian beliau telah memilih untuk membuat mazhabnya sendiri berdasarkan kepada pendapat dan pandangannya dalam permasalahan hukum, kemudian ramai pengikut yang telah mengikutinya selepas itu.

METODOLOGI PENTAFSIRAN IMAM AL-TABARI

Imam al-Tabari mempunyai metodologi yang khusus dalam pentafsiran Al-Quran. Berdasarkan metodologi tersebut menjadikan kitab tafsirnya sebuah kitab tafsir yang lengkap dan menyeluruh. Dengan sebab itu, ia menyerlahkan lagi kehebatan ilmu yang dimiliki oleh beliau dalam pentafsiran Al-Quran. Imam al-Tabari sebenarnya telah mengambil masa tiga tahun untuk memohon petunjuk daripada Allah untuk menulis kitab tafsirnya (Al-Zahabi 2004). Metodologi pentafsiran imam al-Tabari di dalam kitab tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay al-Quran* sebagaimana yang disebutkan oleh Al-Zahabi (T.T) adalah seperti berikut:

- 1) Imam al-Tabari akan memulakan setiap pentafsiran ayat dengan perkataan yang khusus iaitu (القول في تأويل قوله تعالى كذا وكذا) kemudian beliau akan mentafsir ayat tersebut dengan menyatakan istisyhad (إستشهاد) setiap apa yang dihuraikan tersebut dengan

- mendatangkan riwayat-riwayat sanad yang bersumberkan daripada riwayat al-ma'thur. Sekiranya terdapat banyak pandangan, beliau akan menjelaskan perkara tersebut satu persatu dan beliau akan menyatakan istisyhad beliau sama ada riwayat tersebut daripada sahabat ataupun tabi'in.
- 2) Imam al-Tabari tidak bersetuju dan menentang dengan tegas terhadap sesiapa yang menggunakan akal secara bebas dalam mentafsirkan Al-Quran. Beliau juga menegaskan bahawa perlunya seseorang itu merujuk kepada sandaran ilmu daripada sumber yang tepat terutamanya daripada kalangan para sahabat dan tabi'in.
  - 3) Imam al-Tabari secara konsisten dalam pentafsiran Al-Quran beriltizam dengan mendatangkan hujah bersandarkan kepada riwayat-riwayat beserta dengan sanadnya sekali. Cuma pada kebiasaan imam al-Tabari apabila beliau memperincikan rantaian sanad tersebut, beliau tidak pula menjelaskan status hadis tersebut sama ada hadis tersebut bertaraf sahih atau dhaif.. Beliau mengetahui selok belok seseorang perawi hadis melalui ilmu *jarh wa ta'dil* dan daripada sini beliau sentiasa memastikan rantaian sanad tersebut diriwayatkan oleh perawi yang sememangnya layak dalam meriwayatkan hadis. Beliau juga menolak mana-mana riwayat hadis yang diragukan periwayatannya.
  - 4) Begitu juga di dalam tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay al-Quran*, beliau menghuraikan ayat Al-Quran dengan mengambilkira segala pertimbangan ijma' atas kepentingan ummah. Beliau juga telah memberi keutamaan dalam memilih pendapat tersebut dalam mentafsirkan sesuatu ayat.
  - 5) Imam al-Tabari dalam membahaskan ayat-ayat Al-Quran yang mempunyai wajah qira'at yang berbeza-beza, beliau mendatangkan makna yang pelbagai dalam menghuraikan perbezaan tersebut. Malah, beliau tidak pula bergantung kepada imam-imam qira'at dalam menjelaskan perkara tersebut dan juga hujah mereka dalam membincangkannya, tetapi beliau datang membawa hujah dengan pandangan beliau sendiri beserta dengan sebab musababnya.
  - 6) Imam al-Tabari juga tidak ketinggalan dalam menafsirkan ayat Al-Quran berdasarkan riwayat-riwayat yang berkisarkan daripada sumber israeiliyyat. Riwayat tersebut dibawa oleh perawi-perawi yang dikenali sebelum islam dan setelah mereka memeluk islam, mereka masih lagi membawa riwayat tersebut. Antara perawi yang dikenali yang dibawa periwayatannya dalam tafsir al-Tabari ialah Kaa'b al-Ahbar, Wahb bin Munabbih, Ibnu Juraij, Suddi dan ramai lagi.
  - 7) Dalam tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay Al-Quran*, imam al-Tabari juga menggunakan pendekatan tidak mengambil perhatian kepada perkara yang remeh dan

tidak penting. Ini bermaksud, segala perkara yang tidak memberi faedah dan tidak ada nilainya, beliau tidak akan memberi penekanan kepada perkara tersebut.

- 8) Imam al-Tabari juga dikenalpasti banyak menggunakan kata-kata orang arab dalam menafsirkan ayat-ayat Al-Quran. Di samping itu, penggunaan bahasa Arab di dalam tafsirnya juga meliputi kata-kata yang telah diambil daripada sumber-sumber yang dipercayai untuk dijadikan rujukan di dalam tafsir dan penggunaan bahasa Arab digunakan adalah untuk membantu menjelaskan segala perkara yang menjadi keraguan, kemudian beliau akan mentarjihkan pandangan-pandangan tersebut.
- 9) Imam al-Tabari juga banyak merujuk kepada syair-syair yang lama apabila mentafsirkan Al-Quran. Penggunaan syair-syair ini digunakan sebagai syawahid dalam menghuraikan ayat-ayat Al-Quran secara meluas di dalam tafsir beliau seperti yang dilakukan oleh Ibnu Abbas.
- 10) Imam al-Tabari juga tidak ketinggalan dalam memberi perhatian kepada mazhab nahu atau perbahasan dalam tafsirnya akan menekankan aspek nahu secara terperinci. Perbahasan mazhab nahu tersebut juga melibatkan beberapa mazhab nahu yang masyhur di kalangan ulama, antaranya mazhab nahu daripada Basrah dan Kufah. Perbahasan tersebut meliputi kaedah nahu dan sarf serta dijelaskan juga pandangan-pandangan yang pelbagai.
- 11) Dalam tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay Al-Quran*, imam al-Tabari juga tidak ketinggalan dalam mentafsirkan ayat-ayat Al-Quran dengan memberi perhatian kepada permasalahan hukum-hukum fiqh. Beliau menghuraikannya dengan mendatangkan pandangan-pandangan ulama beserta mazhab-mazhab mereka. Kemudian imam al-Tabari melakukan *al-tarjih* dan *al-takwil* mengikut neraca keilmuannya serta mendatangkan dalil-dalil yang menyokong pandangannya.
- 12) Imam al-Tabari juga dalam mentafsirkan Al-Quran seperti yang diketahui umum beliau memang dikenali sebagai seorang yang alim dan hebat dalam permasalahan akidah, sentiasa membahaskan perkara tersebut merangkumi ayat-ayat Al-Quran, beliau apabila mempraktikkan perkara yang berkaitan dengan permasalahan akidah yang selari dengan ayat Al-Quran, maka beliau akan memberi faedah dalam perlaksanaannya, dan apabila beliau berbincang berkenaan pandangan-pandangan ahli al-kalam beliau sangat menguasai dalam perbincangan, beliau sesungguhnya dalam perbicangan secara teori dan praktikalnya bersetuju dengan pandangan golongan ahli sunnah dan sentiasa menzahirkan pandangannya dalam menolak pandangan lain yang menyesatkan dan mengelirukan.

PERBINCANGAN ULAMA TENTANG RUKUN QIRA'AT SAHIHAH

Dalam perbincangan ilmu qira'at, salah satu perkara penting yang perlu diteliti dan dilihat ialah dengan mengetahui adakah qira'at tersebut memenuhi syarat seperti yang telah digariskan oleh para ulama. Berdasarkan kepada sejarah perkembangan ilmu qira'at, para qurra' telah memberi penekanan tentang pembacaan qira'at sejak zaman Rasulullah SAW sehingga kurun ketiga hijrah. Ini dapat dilihat dengan berkembangnya pengetahuan ilmu qira'at dengan lahirnya ramai cendekiawan qira'at di merata tempat. Selepas kurun ketiga hijrah, telah berlaku pemisahan qira'at antara *qira'at sahihah* dan *qira'at syadzah* (Ab Aziz *et al.* 2018).

Ulama-ulama mengambil serius perkara tersebut supaya qira'at yang dipraktikkan adalah sahih dan berkesinambungan sehingga kepada Rasulullah SAW. Oleh kerana itu, sebahagian ulama telah meletakkan syarat-syarat atau rukun-rukun yang boleh dijadikan panduan supaya tidak bercampur antara *qira'at sahihah* dan juga *qira'at syadzah* serta keaslian *qira'at sahihah* terpelihara (Syauqi Dhif T.T). Antara ulama yang membincangkan berkenaan rukun qira'at secara lansung ialah Ibnu Mujahid, Ibnu al-Jazari, imam al-Tabari dan ramai lagi.

Ibnu Mujahid telah menggariskan beberapa syarat untuk penerimaan sesuatu qira'at dan membezakan dengan *qira'at syadzah* (Syauqi Dhif T.T). Syarat-syarat tersebut ialah:

- 1) Qira'at tersebut mestilah bertepatan dengan mushaf Uthmani
- 2) Qira'at tersebut mestilah sahih sanadnya, dibawa oleh perawi-perawi yang *thiqah*.

Manakala imam Ibnu al-Jazari (2003) pula menggariskan tiga syarat penerimaan *qira'at sahihah* iaitu:

- 1) Setiap qira'at bertepatan dengan bahasa Arab.
- 2) Setiap qira'at bertepatan dengan salah satu mushaf Uthmani.
- 3) Setiap qira'at adalah sahih sanadnya.

Sementara itu, al-Zuhaili (1999) menjelaskan bahawa berdasarkan penelitian beliau, imam al-Tabari juga ada meletakkan beberapa syarat untuk penerimaan sesuatu qira'at. Antara syarat tersebut ialah:

- 1) Bertepatan dengan rasm al-Mushaf iaitu mushaf Uthmani.
- 2) Berdasarkan kepada ijmak pendapat yang ramai di kalangan qurra'.
- 3) Berdasarkan kepada kekuatan hujjah dalam bahasa arab dan yang paling fasih.

Di sini boleh dilihat terdapat persamaan dan juga perbezaan di kalangan ulama qira'at dalam meletakkan syarat penerimaan *qira'at sahihah*. Walaubagaimanapun, perkara tersebut bukan menjadi suatu kesalahan kerana tujuan syarat-syarat tersebut diletakkan adalah bertujuan untuk memelihara agar riwayat qira'at sentiasa terpelihara dan umat Islam dapat berpegang dengan bacaan qira'at yang betul-betul sahih yang datang daripada Rasulullah SAW.

PERBAHASAN IMAM AL-TABARI BERKENAAN PERBEZAAN WAJAH QIRAAT DALAM SURAH AL-FATIHAH

Dalam perbincangan surah al-Fatihah, imam al-Tabari memulakan perbincangan di dalam tafsir *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay al-Quran* dengan membahaskan nama-nama lain yang seumpama

dengan al-fatihah seperti *ummu al-Quran* dan juga *al-sab'u al-mathani*. Kemudian dilanjutkan pula dengan huraian tentang masa penurunan surah al-fatihah sebagai surah makkiyyah dan jumlah ayatnya sebanyak tujuh ayat. Seterusnya imam al-Tabari menjelaskan berkenaan *istia'zah* dengan huraian berdasarkan kepada aspek bahasa disokong dengan hujah dan riwayat-riwayat. Tetapi perbezaan imam al-Tabari dengan ahli-ahli tafsir yang lain ialah beliau tidak membahaskan *fadhail* (kelebihan) surah, *munasabah* (perkaitan) surah sebelum dan selepas dan juga kandungan surah tersebut kecuali mentafsirkan ayat-ayat tersebut satu persatu (Salenda 2013).

Secara umumnya, terdapat tiga perbezaan wajah qira'at di dalam surah al-Fatihah. Namun, fokus imam al-Tabari adalah membahaskan wajah qira'at yang mempunyai perbezaan pada *farsy al-huruf* sahaja dan tidak melibatkan perbezaan pada *usul al-qira'at*. Apabila dilihat pada perbahasan di dalam tafsir beliau, terdapat satu ayat sahaja yang dibahaskan oleh imam al-Tabari iaitu pada keempat. Firman Allah:

مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ

Pada ayat di atas, terdapat bacaan wajah bacaan qira'at dengan *ithbat alif* selepas *mim* iaitu (مالك) bacaan imam A'sim, al-Kisaie, Ya'qub dan Khalaf. Manakala satu lagi ialah (ملك) dengan tanpa *alif* selepas *mim* yang dibaca oleh baki al-qurra'. Kemudian imam al-Tabari menjelaskan satu lagi bacaan tetapi bacaan yang bukan daripada bacaan yang *mutawatir* iaitu (مالك) dengan meletakkan *fathah* pada huruf *kaf* menjadi *mansub*. Huraian imam al-Tabari berkenaan tiga wajah bacaan di atas dengan beliau memperincikan perbezaan pandangan daripada sudut bahasa Arab. Beliau menjelaskan bahawa kedua-dua perkataan (مالك) dengan (ملك) tidak mempunyai perbezaan yang ketara dari sudut makna penggunaannya. Beliau menyebut (Al-Tabari 2001):

ولا خلاف بين جميع أهل المعرفة بلغات العرب أن الملك من الملك مشتق، وأن المالك من الملك مأخوذ، فتأويل قراءة من قرأ ذلك (ملك يوم الدين). أن لله الملك خالصا يوم الدين دون جميع خلقه الذي كانوا قبل ذلك في الدنيا ملوكا جبابة ينازعونه الملك

Maksudnya: Tidak ada perbezaan di antara kebanyakan ahli-ahli ilmu dalam bahasa arab tentang kalimah (الملك), perkataan (المالك) juga diambil daripada (الملك). Takwilan kepada sesiapa yang membaca dengan tanpa *ithbat alif* selepas *mim* dengan maksud bahawa sesungguhnya bagi Allah SWT adalah raja yang sempurna di hari akhirat yang tidak ada sekalian makhluk ciptaanNya sebelum ini ketika berada di dunia adalah raja yang berkuasa dan

sering mempertikaikanNya sebagai raja. Kemudian imam al-Tabari mendatangkan satu riwayat yang menerangkan berkaitan bacaan qira'at tersebut (Al-Tabari 2001):

وأما تأويل قراءة من قرأ (مالك يوم الدين) فما حدثنا به أبو كريب، قال: حدثنا عثمان بن سعيد، عن بشر عن عمارة، قال: حدثنا أبو روق، عن الضحاك، عن ابن عباس (مالك يوم الدين) يقول: لا يملك أحد في ذلك اليوم معه حكماكملهم في الدنيا

Maksudnya: Adapun takwil bacaan qiraat (مالك يوم الدين) seperti apa yang diceritakan olehnya Abu Kuraib katanya: Diceritakan Uthman bin Said, daripada Bisyr bin Ammarah katanya: Diceritakan Abu Ruwaq daripada al-Dhuhhak, daripada Ibnu Abbas katanya: Tidak dimiliki oleh sesiapa pun kerajaan pada hari akhirat di sisi mereka sama ada kekuasaan dan kerajaan sepertimana yang mereka telah kuasainya ketika mana di dunia.

Setelah imam al-Tabari menjelaskan secara terperinci berkenaan penggunaan kalimah-kalimah tersebut dengan hujah dari sudut penggunaan bahasa dan juga riwayat beliau telah membuat *al-tarjih* kepada pentakwilan-pentakwilan tersebut. Beliau berkata (Al-Tabari 2001):

وأولى التأويلين بالآية وأصحّ القراءتين في التلاوة عندي التأويل الأول، وقراءة من قرأ (ملك) بمعنى الملك لأن في الإقرار له بالانفراد بالملك إيجابا لانفراده بالملك، وفضيلة زيادة الملك على المالك، إذ كان معلوما ألا ملك إلا وهو مالك، وقد يكون المالك لا ملكا

Maksudnya: Dan takwil yang paling aula pada ayat tersebut dan yang paling *asoh* di antara dua wajah qira'at di sisiku ialah yang pertama iaitu bacaan (ملك) dengan makna kerajaan kerana dalam menetapkan baginya (ملك) semata-mata dengan bacaan 'Mulk' jawapan kepada semata-mata dengan bacaan 'Milk', dan terdapat banyak kelebihan penambahan pada lafaz (الملك) ke atas lafaz (المالك), jika diketahui bahawa tiadalah sesebuah kerajaan itu dikuasai kecuali memang seorang penguasa (raja) yang menguasainya, dan jika seorang raja belum tentu dia menguasai sesebuah kerajaan.

Berdasarkan penjelasan di atas dapat difahami secara ringkas imam al-Tabari menghuraikan konteks kefahaman ayat berdasarkan perbezaan kalimah (ملك) dan (مالك) serta kelebihan lafaz (ملك) ke atas lafaz (مالك) dari sudut penggunaan bahasa arab. Ternyata lafaz (ملك) mempunyai makna yang lebih mendalam dan telah merangkumi makna (مالك) di dalamnya.

Kemudian imam al-Tabari mentarjihkan lagi takwilan beliau dengan menyatakan (Al-Tabari 2001):

فبين إذن أن أولى القراءتين بالصواب، وأحق التأويلين بالكتاب، قراءة من قرأه (ملك) بمعنى إخلاص الملك له يوم الدين، دون قراءة من قرأ (مالك) بمعنى أنه يملك الحكم بينهم وفصل القضاء، متفردا به دون سائر خلقه

Maksudnya: Dengan ini dijelaskan qira'at yang paling tepat di antara keduanya dan yang paling benar takwilan dengan berhujahkan Al-Quran ialah bacaan (ملك) dengan maksud menyempurnakan penguasaannya pada hari kiamat, berbanding bacaan (مالك) bermaksud Dia memiliki kuasa di kalangan mereka (manusia) dan menetapkan hukuman, secara tunggal Dia menguasai kekuasaanNya berbanding sekalian ciptanya.

Seterusnya, imam al-Tabari memberi komentar tentang bacaan yang ketiga iaitu bacaan syadz bacaan yang tidak diterima. Bacaan yang ketiga dibaca dengan membariskan fathah pada huruf *kaf* menjadi *mansub* (مالك). Beliau berkata (Al-Tabari 2001):

فقراءة (مالك) محظورة غير جائزة لإجماع الحجة من القراءة وعلماء الأمة على رفض القراءة بها

Maksudnya: Maka bacaan (مالك) adalah ditegah tidak dibenarkan berdasarkan kesepakatan hujjah daripada qurra' dan ulamak muktabar yang menolak bacaan qira'at ini.

Berdasarkan penjelasan di atas, imam al-Tabari telah menerangkan dengan mendalam penghuraian perbezaan bacaan qira'at mengikut pandangan ulama ahli takwil dan juga ahli bahasa Arab serta mengikut panduan rukun qiraat sepertimana yang telah di gariskan oleh para ulama. Hujah yang dikemukakan oleh beliau juga berpandukan kepada riwayat dan juga mengikut kekuatan hujjah dalam bahasa Arab yang paling tepat dan fasih.

Demikianlah huraian imam al-Tabari berkenaan ilmu qira'at di dalam surah al-Fatihah khususnya perbahasan wajah qiraat dan kriteria ayat yang menepati rukun *qira'at sahihah*. Namun terdapat juga perbahasan yang dihuraikan oleh beliau pada ayat yang ke tujuh tetapi tidak termasuk di dalam *qira'at sahihah* kerana perbahasan tersebut adalah melibatkan *qira'at syadz* semata-mata iaitu pada lafaz (غير) sama ada dibaca dengan bacaan *fathah ra'* atau *kasrah ra'*. Dalam perbahasan tersebut imam al-Tabari menyatakan perbezaan *qira'at sahihah* berbanding dengan *qira'at syadz* berdasarkan ketepatan penggunaan bahasa arab dan juga didatangkan riwayat dan dalil serta berpandukan kepada kaedah rukun qira'at yang telah ditetapkan oleh para ulama.

KESIMPULAN

Kajian ini secara kesimpulannya dapat menghuraikan berkenaan definisi qira'at oleh ulama-ulama serta dapat difahami juga perbincangan tentang latarbelakang imam al-Tabari secara ringkas, berkenaan metodologi pentafsiran imam al-Tabari dan perbincangan ulama tentang rukun *qira'at sahihah*. Seterusnya, kajian dilanjutkan dengan perbincangan imam al-Tabari tentang penilaian beliau berdasarkan perbezaan bacaan qiraat di dalam surah al-Fatihah. Hasil analisis yang dijalankan didapati imam al-Tabari menumpukan perbincangan dan perbahasan setiap kalimah di dalam Al-Quran termasuk wajah qira'at dengan memfokuskan huraian kepada ketelitian dari sudut bahasa arab secara mendalam dan terperinci. Setiap sudut dan teknik penggunaan bahasa oleh ahli-ahli bahasa termasuklah penggunaan syair-syair lama dijadikan hujah oleh beliau di samping menjadikan riwayat sebagai dalil yang utama dalam penghuraian. Dan beliau secara konsisten membahaskan semua kategori qira'at sama ada *qira'at sahihah* dan juga *qira'at syadzah*, tetapi membuat *al-tarjih* berdasarkan bahasa Arab yang paling fasih dan tepat.

RUJUKAN

- Al Suyuti, Jalaluddin Abdul Rahman bin Abu Bakr, (2000). *Al-Itqan Fi U'lum Al-Quran*, Beirut: Dar Al-Kutub Al-Ilmiyah.
- Al-Fairuz Abadi, (1998). *Al-Qamus al-Muhit*, Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Ibnu al-Jazari, Muhammad bin Muhammad, (1999). *Munjid al-Muqri'in Wa Mursyid al-Thalibin*, Beirut: Dar Al-Kutub Al-Ilmiyah.
- Al-Zarkasyi, Badruddin Muhammad bin Abdullah, (2001). *Al-Burhan Fi Ulum al-Quran*, Beirut: Dar Al-Kutub Al-Ilmiyah.
- Ibn Al-Khalqan, Shamsuddin Ahmad bin Muhammad bin Abu Bakr, (T.T). *Wafiat Al-A'yan Wa Anba' Abna' Al-Zaman*, Beirut: Dar Al-Sadir.
- Al-Rumi, Yaqut Al-Hamawi, (1993). *Mu'jam Al-Udaba'*, Beirut: Dar Al-Gharb Al-Islami.
- Al-Zuhaili, Muhmmad, (1999). *Al-Imam al-Tabari*, Damsyik: Dar al-Qalam.
- Al-Zahabi, Syamsuddin Muhammad bin Ahmad, (2004). *Siir A'laam al-Nubalaa'*, Beirut: Muassasah Risalah.
- Al-Daudi, Syamsuddin Muhammad bin A'li, (1994). *Tabaqat al-Mufassiriin*, Kaherah: Maktabah Wahbah.
- Ibn al-Jazari, Syamsuddin Abu al-Khair Muhammad bin Muhammad, (1982). *Ghaayatu al-Nihaayah Fi Tabaqaat al-Qurra'*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al Suyuti, Jalaluddin Abdul Rahman bin Abu Bakr, (2010). *Tabaqat Al-Mufassirin*, Kuwait: Dar Al-Nawadir.
- Al-Subki, A'bd al-Wahhab bin A'li, (1999). *Tabaqaat al-Syafi'yyah al-Kubra*, Beirut: Dar Al-Kutub Al-Ilmiyah.
- Al-Khatib al-Baghdadi, Abu Bakr Ahmad bin A'li, (1997). *Tarikh al-Baghdad*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ab Aziz, Nur Sakiinah, Mohd Shukri Hanapi, (2018). *A Determinant Method of Data Validity Based On Mutawatir Concept in 'Ilm Al-Qira'at, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.
- Syauqi, Dhif, (T.T). *Kitab Al-Sab'ah Fi Al-Qira'at Li Ibnu Mujahid*, Kaherah: Dar Al-Ma'arif.

- Ibn Al-Jazari, Ahmad bin Muhammad bin Muhammad, (2003). *Syarah Thayyibah Al-Nasr Fi Al-Qira'at Al-A'syr*, Kaherah: Al-Ma'ahid Al-Azhariyyah.
- Salenda, Kasjim, (2013). *Implikasi Hukum Surah Al-Fatihah Dalam Jami' Albayan 'An Ta'wil Ayy Al-Qur'an Karya Ibn Jarir Al-Thabariy, AL-FIKR*.
- Al-Tabari, Abu Ja'far Muhammad bin Jarir, (2001). *Jami' al-Bayan A'n Ta'wil Ay Al-Quran*, Kaherah: Dar Hajr.